

A SZÉKELY ÍRÁS EMLÉKEI ÉS HASZNÁLATA

BENKŐ Elek – SÁNDOR Klára

A most következő, kétszerzős előadás címéhez rövid magyarázattal tartozunk hallgatóinknak, jelezve egyben azokat a fő szempontokat is, amelyeket az alábbiakban követünk.

Feltűnő lehet, hogy a címben nem hun–székely, vagy székely–magyar, netán magyar rovásírás terminus szerepel, hanem a székely írás megnevezés. Ezzel e sajátos írás ránk maradt legrégebbi megnevezésére kívánunk utalni, amennyiben a középkori forrásokban „szkíta írásról” (Thuróczy-krónika, Bonfini) vagy „székely írásról” (Nikolsburgi ábécé) olvashatunk. Eddigi ismereteink szerint a „rovásírás” szó a 19. század legvégén, a millenniumi ünnepek lázában tűnt fel, a Király Pál által népszerűsített hamis Karacsay-kódex, vagy egy Tar Mihály nevű alföldi parasztember hasonlóképpen kétes hitelű rovástudománya nyomán. A fővárosi napilapok által felkapott Tar Mihály a gyermekkorából homályosan ismert számrovás elemeinek és Király Pál személyes instrukcióinak sikeres ötvözésével országos hírnévre tett szert mint az ősi írás megőrzésének élő bizonyítéka. Mindez óriási hatással volt Fadrusz János szobrászművészre, aki a Zilahon felállítandó Töhötöm-emlékművön talán elsőként szerepeltette a hun–szkíta ősöknek tulajdonított írást, és nyilatkozataiban már a rovásírás szót is használta. A sajátos írást körülengő zavaros nézetek tisztázására a 20. század elején akadémiai oldalról Sebestyén Gyula vállalkozott, aki máig aktuális munkáját a kor írástörténeti szaktekintélyei, Fejérfataky László és Szinnyi József közreműködésével végezte. Bár Sebestyén kezdetben megkísérelte az írást, pontosabban annak jegyeit összefüggésbe hozni a pásztorok (és tegyük hozzá gyorsan: a középkori adószedők) számrovásával, a tulajdon- és mesterjegyekkel, továbbá a kőfaragók és ácsok elhelyező-jeleivel, utóbb e nézetét monumentális munkájában korrigálta, azonban a mű címe (*A magyar rovásírás hiteles emlékei*) a rovásírás kifejezést maradandóan rögzítette a magyar szakterminológiában.

A magyar, illetve székely (rovás)írás megnevezés értelemszerűen kétféle felfogást tükröz. Az egyik vélemény szerint a rovásírást egykor a magyarság egésze használta, de csak a székelyeknél maradt fenn, mások szerint ez alapvetően a székelyek írása, melynek elsajátítása vagy kialakítása valamiféleképpen összefügg a magyarság többi részétől némiképp eltérő korai történetükkel. A rendelkezésünkre álló adatok alapján magunk ezt a második változatot látjuk valószínűnek: a ma ismert középkori Kárpát-medencei rovás emlékek döntő többsége vagy a Székelyföldön került elő, vagy a történeti Magyarország olyan területein, ahol a történeti és nyelvi adatok székelyek hajdani ott-tartózkodását sejtetik (például a Somogy

megyei Bodrog-Bú kora Árpád-kori településén talált lelet esetében). Mai tudásunk szerint Erdélyben a székelyek beköltözése előtti korszakra keltezhető rovásfelirat nem ismert – nem maradtak fenn ilyenek a bolgár uralom alatti 9. századi Dél-Erdélyben sem –, a késő középkori alsószentmihályi (Aranyosszék) kis rovásfelirat korai kazár eredetűje pedig a képzelet birodalmába tartozik.

A székely írás címmel azt is hangsúlyozni kívánjuk, hogy előadásunk azokkal a rovásfeliratokkal foglalkozik, amelyek a középkori és a kora újkori székelyek körében maradtak fenn. Ezek száma az utóbbi évtizedekben öröndetes gyarapodásnak indult, és e számbeli növekedés, a rájuk épülő, tudományos igényű elemzésekkel együtt a székelyek régi történetének fontos forrásává, egyben a késő középkori–kora újkori, értelmiségi indíttatású hagyománytisztelet és eredetkultusz tükrévé vált. Tartozunk a művelődéstörténetnek annak megemlékezésével, hogy a késő középkori és kora újkori szerzők ezt az írást egyértelműen székely jellegzetességnek tekintették, mint az ősi szkíta eredet alapvető, de pusztulófélben lévő bizonyítékát. Szamosközy Istvánt idézve: „A latinon kívül saját betűket, helyesebben mondva betűféle jeleket is használnak, amelyek már náluk is elavultak, és a felejtés miatt elenyésztek. E jeleket lehántolt és négyzetesre faragott pálcákra bicskaheggyel vésik úgy, miként hajdan Szkítiában közölték egymással a mondandójukat. Ezeket a betűket jobbról balra haladva helyezik el, a zsidók gyakorlata szerint, amiből felismerhetjük eredetét.”

Mielőtt rátérne a részletekre, az előadó fontosnak tartja leszögezni, hogy végzettsége és napi tevékenysége szerint nem rovásírás-kutató, hanem régész és történész, aki ezekkel az emlékekkel székelyföldi műemlék-régészeti kutatásai során találkozott, ahol hivatásának ezek minél pontosabb dokumentálását tekintette, annak érdekében, hogy az őstörténeti, illetve a művelődéstörténeti kutatás hiteles történeti forrásként használhassa őket a tőlük reálisan elvárható mértékig. Fontosnak tekinti, lassan száz évvel Sebestyén Gyula monográfiájának megjelenése után több szakember bevonásával a székely írás folyamatosan gyarapodó, hiteles emlékeinek a modern epigráfia igényeinek megfelelő, korpusszerű közzétételét, egyben a kétes hitelű, illetve tévesen idesorolt feliratok kiszűrését és az eredmények higgadt, körültekintő értékelését, a kérdés szerteágazó bibliográfiájával együtt. Mindez reményeink szerint a kérdés számunkra most leghangsúlyosabb részéhez, a székelyek korai történetéhez is közelebb visz bennünket.

A kutatás mértékadó része szerint a székely írás a nyugati török (kazáriai) rovásírások családjába tartozik, amelyhez kapcsolódik az Avar Birodalomban használt rovásírás is (Szarvas, Nagyszentmiklós stb.). Jóllehet a szarvasi késő avar kori rovásfelirat felfedezése (és nagy leleménnyel véghezvitt magyar nyelvű olvasata!) óta az avar és a székely rovásírás

összefüggése hangsúlyosabban napirendre került, a kapcsolat részleteiről úgyszólván semmi bizonyosat nem mondhatunk. Úgy tűnik, hogy a két írás kapcsolata nem közvetlen és egyenes vonalú, amennyiben a székely rovásírásnál számos új betűre volt szükség azon hangok jelölésére, melyek az előképet használó nyelvből hiányoztak. A középkori székely rovásírásra jelentős hatást gyakorolt a latin betűs írás is, különös tekintettel a kettős betűkre. E hatással és belső fejlődéssel magyarázhatók a székely rovásírás jellegzetes ligatúrái, melyek ilyen széles körű alkalmazása a türk írásokra nem volt jellemző. Igen jó párhuzamot kínálnak viszont a kapitálisokkal írt reneszánsz feliratok hasonló jellegű betűösszevonásai. Úgy tűnik, hogy a székely írás a magyar nyelv igényei szerint adaptált, az Árpád-kor folyamán már létező írás volt, melynek kialakításában a kelet-európai rovásírások és bizonyos balkáni kapcsolatok egyaránt fontos szerepet játszhattak.

A székely írás használatát a latin írásbeliség korán háttérbe is szorította, bár annak a gyakran hivatkozott részletnek nem találtunk hiteles bizonyítékára, hogy ezt az írásfajt, mint pogány kori örökséget a keresztény egyház üldözte volna. Ellenkezőleg, a középkori emlékek jelentős része kiemelkedő jelentőségű, monumentális méretű templomi felirat volt, amit jól látható helyre csak egyházi jóváhagyással helyezhettek el.

A székely írás kutatásának új lendületet adott, hogy az elmúlt két-három évtized során új feliratok, köztük kiemelkedően jelentős, korai emlékek jutottak napfényre. Dálnok, Székelydálya, Vargyas, Gelence nevét említjük, ahol az új emlékek középkori voltát évszámok, továbbá műemléki és régészeti részletmegfigyelések támasztják alá, vagy Homoródkarácsonyfalvát, ahol a késő Árpád-kori kelteztést a legutóbbi renováláshoz kapcsolódó épületrégészeti adatok is alátámasztják, illetve a szerencsésen újra előkerült székelyderzsi rovásírásos téglát, amelynek 15. század végi kelteztését hasonló részletmegfigyeléseknek köszönhetjük. Hasonló jellegű munkálatok nyomán szépen gyarapodtak a korai újkori másodvirágzás idején keletkezett, templomfalak vakolatába karcolt feliratok is. Ez utóbbiak közül említjük a 16–17. századi rugonfalvi, berekeresztúri és a második homoródkarácsonyfalvi feliratot.

Visszatérve a korai, 13–14. századi feliratokra, ezek előkerülése előtt több-kevesebb joggal még felmerülhetett, hogy a kétségtelen hitelű székely rovásírásos emlékek nem korábbiak a humanizmus koránál, tehát egy ekkor (újra)teremtett írással lenne dolgunk, mellyel a késő középkori székely írástudók a „szkíta” múltra kívántak volna utalni. Az imént felsorolt feliratok segítségével azonban a 13–15. század közötti időszakot is hiteles székelyföldi leletekkel lehet kitölteni, a székely írás reneszánsz kori születésének képzete így teljességgel védhetetlenné vált. Bár napjainkban is akadnak hívei a humanista eredeztetésnek, elsősorban a

magyar nyelvtörténet és irodalomtörténet térfeléről, e felfogás azonban a régészeti-műemléki eredmények fényében ma már nem tartozik a reálisan mérlegelendő lehetőségek közé. Fokozottan vonatkozik ez a fenti elképzelés „élesebb” változatára, amely biztosan késő középkori eredetű szövegemlékek (Nikolsburgi ábécé, Bolognai rovásemlék) keltezésének tendenciózus eltolásával a kora újkor felé, illetve a Konstantinápolyi felirat reneszánsz kori hamisítvány voltának felvetésével azt igyekszik alátámasztani, hogy a székely rovásírást patrióta meggondolásokból csak a 16. században alkották volna tudós tollforgatók.

Az természetesen egészen más kérdés, hogy az Árpád-kortól biztosan meglévő, de a jelek szerint csak viszonylag szűk körben ismert és használt írás ábécéjét esetleg a késő középkorban egységesítették, miközben maga a székely írás is elnyerte stabil helyét a történeti munkákban, majd ezt követően, a 16–17. században a rovásírás látványos másodvirágzásának lehetünk tanúi. E kései korban ugyanis nemcsak a magyarság igen régi, szkíta és hun származásának bizonyítékát látták benne, hanem ezen túlmenően a nyelvek képzeletbeli versenyében a szent nyelvekkel való rokonság (esetünkben a héber nyelvvel feltételezett kapcsolat) igazolására is alkalmasnak látszottak a jobbról balra írandó rovásjelek.

Az egyre több emlék fényében is érvényesnek tűnik az a régi keletű megállapítás, hogy a rovásírásos feliratok nem egyenletes eloszlásban kerülnek elő a Székelyföldön: a legtöbb és legkorábbi emlék Udvarhelyszékről származik, míg a középkori Marosszék területéről alig ismerünk ilyeneket (azok sem középkoriak, hanem kora újkoriak, vagy éppenséggel rovásírás voltak is kérdéses), ami esetleg arra utal, hogy az Árpád-kori ország különböző peremterületein megszállva az egyes székely csoportok előtörténete is bizonyos mértékig eltérő lehetett. A székely rovásírás görög és glagolita eredetű betűi a Kárpát-medence déli peremvidékére és a Balkán északi térségére, egyszersmind az errefelé mutató, lehetséges kapcsolatokra irányítják a figyelmünket. Márpedig ilyen kapcsolatok teremtésére éppen az udvarhelyszéki (telegdi) székelyeknek volt a legnagyobb esélye, akiknek végső, erdélyi szállásterületén a legfontosabb és legkorábbi rovásemlékek előkerültek. Közismert, hogy a telegdi székelyek – vagy ezek egy része – nyelvjárása (kiváltképp Székelykeresztúr környékén) arra utal, hogy bihari (Telegd környéki) tartózkodásukat megelőzően Dél-Magyarországon éltek.

Megkerülhetetlen a kérdés: kik voltak a székelyföldi rovásfeliratok készítői, kiknek és miért írtak e régi jelekkel a latin középkor vége felé? Legkorábbi, 13–14. századi emlékeinken (Vargyas, Homoródkarácsonyfalva) a feliratot előállító kéz a vésővel megfelelően bánni tudó kőfaragó keze volt, míg a keresztelőmedencére, illetve kapukeretre jól láthatóan, ünnepélyes formában illesztett felirat aligha születhetett volna meg a helyi lelkész jóváhagyása (és talán

segítség) nélkül. A középkori emléanyagból több biztos példa is arra utal, hogy a székely plébánosok között voltak olyanok, akik ismerték a rovásírást, így Miklós derzsi pap, aki a 15. század végi boltozáshoz helyben vetett téglák egyikére még égetés előtt bekarcolta a nevét, illetve egy bizonyos Pál pap, aki 1497-ben Gelencén járt. A betűk határozott vonalvezetése egyértelműen írástudóra vall, a rovásírás használatát pedig a nevüket „elrejtve” feltüntető szerénység, esetleg a Székéltárra utaló archaizálás jelzéseként értékelhetjük. Alighanem egyházi személy alkotta a 15. század második felében vagy a 15–16. század fordulója körüli években keletkezett, csak 17. század végi másolatban fennmaradt, ferences hatásról árulkodó, bot alakú „rovásnaptárt” (Bolognai rováslemlék) is.

A világi papok és szerzetesek mellett, de tőlük aligha függetlenül, külön csoportba sorolhatók azok a mesterek, akik templomhoz kapcsolódó alkotásukat rovásírással látták el. Ilyen a fent már említett vargyasi keresztelődmedence (13–14. század), melyet egy Mihály nevű faragó szignált (ha helyesnek bizonyul a kő olvasata), vagy a székelydályai templom déli falán a friss vakolatba karcolt hatalmas rovásfelirat (14–15. század), mely az eddigi feloldási kísérletek szerint mesteremberek, Péterfi Balázs és társai nevét örökíti meg. Ehhez a körhöz tartozik a csak újkori másolatból ismert csíkszentmihályi (csíkszentmihályi) felirat 1501-ből, mely – talán egy karzatdeszkán – öt mester, köztük egy kovács nevét sorolja fel. Kulcsfontosságú a napra pontosan keltezett dálnoki felirat (1526, *octavo kalendys Octobris*), mely az itteni templom késő gótikus beboltozásának végét jelzi. A latin nyelvű, gótikus minuszkulákból álló, nagyméretű, az egykori boltmezőkön elosztott felirat a templom védőszentjét és az építkezést vezető, céhes szervezetben dolgozó, feltehetően barcasági német *magister lapicida* nevét, egyben a munkálatok tárgyát (a boltozatot és a tetőt) örökíti meg. Külön mezőben e felirat része azonban egy hasonló méretű és kivitelű, egészében még megfejtetlen rovásírással szövegrész is, amely magyar nyelven talán „mesterek”-et említ. Ha helyesnek bizonyul az olvasatnak ez a részlete, a dálnoki emlék annak fontos bizonyítéka, hogy az ilyen rovásírással feliratok székely mesterek közreműködését hirdetik meglehetősen határozottan. Bennük sem az épületre és annak plébánosára, sem pedig az építető patrónusokra nem történik utalás, pedig ez utóbbiak a munkálatok fő inspirálói lehettek, miként a rovásfeliratáról híres Csíkszentmihályi templomának egyik korabeli szentélygyámkövén ezt egy címerábrázolás kétségtelenné is teszi. Mindez azt sejteti, hogy e rovásos feliratok megszövegezésében a mesterek meglehetősen önálló módon jártak el és székely voltukat kívánták hangsúlyozni.

Ilyen részleteket, különös tekintettel az értelmiség kiemelkedő szerepére, a jóval gazdagabb kora újkori emléktanyag is bőven tartalmaz. Minderről már előadótársam, Sándor Klára fog önöknek beszélni.

Köszönöm szépen szíves figyelmüket.

BENKŐ Elek

Az imént bemutatott székelyföldi feliratok kétséget nem hagyva bizonyítják, hogy Székelyföldön a székely írásnak saját hagyománya, pontosabban egymástól kisebb-nagyobb mértékben eltérő hagyományai voltak, mai ismereteink szerint a 13. század vége és a 17. század közepe között egészen biztosan. Az is kétségtelen, hogy e hagyomány nem volt kiterjedt, és nem volt „népi” sem abban az értelemben, hogy a feliratok készítői írástudók – papok és mesteremberek – voltak, akik a székely betűket nem a tartalom közlése kedvéért használták, hanem székely identitásuk felmutatásaképpen.

Még nyilvánvalóbb az írás szimbolikus funkciója a Székelyföldön kívüli használatban. Ezekben az esetekben értelemszerűen nem a székely identitás jelzését szolgálta a székely írás – hogy milyen funkciói voltak, arról szeretnék beszélni a továbbiakban.

A Székelyföldön kívüli használat első nyomai Mátyás udvarába vezetnek. A székely írás első említésének Kézai Simon krónikáját szokás tartani – valószínűleg valóban a székely ábécéről beszélt, amikor megemlítette, hogy a hunok elmenekült maradványaiból származó székelyek a magyarok második bejövetelekor „a vlachokkal együtt a határvidék hegyei között kapták meg a részüket, így hát a vlachokkal elkeveredve állítólag azok betűit használják”.

Mátyás krónikása, Thuróczy János a huntörténetben kiegészítésekkel, de elég hűen követi Kézait, ezért is föltűnő, hogy betűikről egészen másként vélekedik. A székelyek saját írásának megléte Thuróczynál érv az ellen, hogy a hunok bárdolatlan barbárok lettek volna – s talán bizonytalan kísérlet arra, hogy valamiféle előzményeket teremtsen a Mátyás-udvar kiemelkedő humanistái szerint is csak éppen sarjadó magyar írásbeliségnek. Thuróczy az első, aki a székelyek írását kifejezetten fába rótt írásnak nevezi és a szkíta hagyományhoz köti.

Bonfini csaknem szó szerint emeli át Thuróczy szövegét, de neki is van egy hozzátoldása: hogy a pálcikába rótt szkíta betűkkel a székelyek „kevés jellel sok gondolatot fejeznek ki”. Ez a megjegyzés arra utal, hogy más forrásból is tájékozódhatott a székelyek írásáról – azaz az udvarban nyilván nem Thuróczy volt az egyetlen, aki beszélt róla.

Thuróczy krónikáját először Filipec Jánosnak, Mátyás bizalmi emberének brünni nyomdájában adták ki. Filipec volt annak a francia udvarba küldött követségnek a vezetője,

amelynek egyik vitéze Filipec földije, az udvarban is ismeretséggel rendelkező Pencsicei Fülöp volt. Pencsicei egyik könyvének – egy ósnyomtatványnak – a hátsó védőlapjára egy székely betűsört másolt le. Ez a ma ismert legkorábbi székely ábécé, Nikolsburgból került elő. Nekünk most igazán három vonatkozása fontos. Az egyik, hogy a székely ábécé alatt egy héber betűsor is látható a héber hónapnevekkel együtt. Egyelőre nem tudjuk, hogy a két ábécé összekapcsolása Pencsicei saját érdeklődésének vagy udvari forrásának köszönhető. Ha az utóbbi, akkor azért érdekes, mert a 15. század végén, legfeljebb a 16. század legelején keletkezett ábécét illetően még korai arra gyanakodni, hogy a héberrel kapcsolták össze a magyar – és az egykori hun-szkíta – nyelvet. Ugyanakkor a két írás irányának egyezése föltűnhetett. A Nikolsburgi ábécé másik sajátossága, hogy a lejegyzőnek – Thuróczyval összhangban – fontos volt, hogy a betűket a székelyek fába róják: erre már a lap címe is fölhívja a figyelmet, és a betűk vonalai is fafaragást utánoznak. A harmadik lényeges dolog, hogy az ábécé betűkészlete föltűnően közel áll a szintén a 15. század végére datált székely írásos naptár betűkészletéhez.

Ez a naptár, a székely írás leghosszabb emléke egy 1690-es másolatban, Luigi Ferdinando Marsigli áldásos gyűjtómániájának köszönhetően maradt fenn, de elég biztosan állíthatjuk, hogy a 15. század második felében keletkezett, és jellegzetességei határozottan obszerváns ferences kötődést mutatnak. Az udvarhoz való kapcsolatát egyelőre csak a Nikolsburgi ábécéhez hasonló betűhasználati jellemzői jelentik, és sokkal inkább tűnik a székelyföldi hagyomány, mint a Mátyás-udvari kultusz részének. Arra viszont jó példa lehet, hogy Mátyás humanistái – az egyre szélesebb körben terjedő hiedelemmel szemben – nem kiötlöttek egy ábécét, hanem az autentikus székely hagyományban öröklődő betűsört vettek át.

Ebben az első időszakban tehát Attila secundus és ideológiateremtő udvari emberei számára a székely írás egyértelműen a hun leszármazás bizonyítéka volt, de halványan már megjelent az a törekvés is, hogy a magyarok őseinek ne csak kardját láttassák csillogónak, hanem pennáját is ékesnek, pontosabban rovókését fényesnek.

A 16. századi humanisták munkáiban a század végére a hun származás bizonyítása mellett nagyon hangsúlyosan megjelenik a székely írás egy másik funkciója: az európai trendnek megfelelően a magyar nyelv héberhez való hasonlatosságának és régiségének, s az egykori magyar – azaz hun és szkíta – kultúra dicsőségének hirdetője lesz.

Oláh Miklósnál és Bencédi Székely Istvánnál még nem bukkan föl ez az elem: mindketten Thuróczyt követték. A székely írást elsőként Verancsics Antal hasonlította a héber íráshoz, igaz, talán még nem elsősorban a héber–magyar nyelvrokonság alátámasztásaként, inkább az írásirány egyezése alapján, hiszen nemcsak a zsidók, hanem az egyiptomiak és a törökök

írásával is párhuzamba állítja. Verancsicsnak másik sokat emlegetett megjegyzése, hogy a székelyek „néhány pont hozzáadásával sok értelmet fejeznek ki”. Ebben valószínűleg Bonfini volt a forrása, de „pontok” Bonfininál még nincsenek, emlegetésük Verancsicsnál viszont már kapcsolatban lehet a bibliai héber írás magánhangzó-jelölési sajátosságával, a pontozással.

A század végére aztán még határozottabbá válik a székely írás és a héber ábécé összekapcsolása. Szamosközy István szerint a székelyek a latinon kívül régebben bicskahegygel fába vésett jelekkel közölték mondandójukat, „miként hajdan Szkítiában”, s a betűket jobbról balra írták, „a zsidók gyakorlata szerint, amiből felismerhetjük eredetét”. Sőt a székelyek beszédét is a héberhez hasonlítja: úgy véli, eredeti, keletről hozott nyelvük nyomai ma is hallhatók beszédükön. Szamosközytől két rövidke följegyzés is megmaradt: mindkét esetben latin betűs szövegbe ékelve írt székely betűkkel, egyértelműen a tartalom titkossá tételének szándékával. Ebből – de egyébként az emlékek csekély számából is – egyértelmű, hogy a székely írást nem használták széles körben.

Ugyanebben az időben Telegdi János másként reagált erre a helyzetre: tankönyvet szerkesztett – noha őszintén szólva elég felületes ismeretei voltak a székely írásról –, amelyben bemutatta az ábécét, párbeszédés formában elmesélte az írás sajátosságait, és szövegmutatványokat közölt. Telegdi betűalakjai már kifejezetten a tollhoz alkalmazkodnak: gömbölydedek, nyoma sincs rajtuk szögletességnek.

A könyvecskéhez Baranyai Decsi János írt terjedelmes előszót, s ebben jócskán meghaladja azokat a toposzokat, amelyek Thuróczy nyomán öröklődtek bő egy évszázadon keresztül. Az a hagyomány, hogy a székely betűket fába róják, nála már csak kiegészítő lehetőségként jelenik meg a tollal írás mellett. Nincs nyoma Thuróczy másik hosszú életű gondolatának sem, mely szerint a székelyek őrizték meg az eredeti szkítiai hun írást. Előszavában három gondolat jelenik meg hangsúlyosan: az ősi eredetből fakadó nemzeti büszkeség, a keleti származás tudata és az isteni kiválasztottság hite. A három gondolatot egymásból vezeti le, s mindennek bizonyítékául a székely írás szolgál. Decsi szorgalmazta a székely írás terjesztését, és ő kötötte először expliciten a magyar identitástudathoz: „mindazok – írja –, kik azt akarják, hogy magyarnak neveztessenek, tanulják meg.”

A székely írás ismeretét nem sikerült olyan széles körben elterjeszteni, ahogyan Decsi szerette volna, de egy-két tanító, kántor vagy pap megismertette vele diákjait. S bár Telegdi tankönyvét nem nyomtatták ki, másolt kéziratok a székely írás 17–18. századi történetének meghatározó kiindulópontjává váltak. Lemásolta Telegdi ábécéjét többek között Kájoni János – az ő följegyzéséből ismerünk viszont egy másik, Telegditől független, de a korábban említett ferences naptárban használthoz hasonlító ábécét is. Telegdi ábécéjére visszamenő

betűsört jegyzett be naplójába – két verzióban is – Miskolci Csulyak István, és szintén Telegdi betűit használták azok a peregrinus diákok, akik a székely írás ismeretét valamiféle delikát tudásnak tekinthették, mert műveltségük fitogtatására használták, mikor egymás emlékkönyvébe írtak vele. Közéjük tartozott a későbbi erdélyi református püspök, Csulai György, Csulyak Gáspár és Komáromi Csipkés György. Komáromi később magyar nyelvtanában Decsi gondolatait ismételte meg arról, hogy a jobbról balra haladó székely írás a magyar nyelv héber származásának bizonyítéka. Ugyanezt a tézist Geleji Katona István, s később Tsétsi János nyelvtanában is megtaláljuk.

A székely írás kérdése a történeti jellegű munkákból a 17–18. századra tehát átkerül a grammatikákba, de változatlanul a hun származás és a héberrel való rokonság bizonyítéka. Ezt a tradíciót Bél Mátyás dolgozta ki legteljesebben, s nem egyszerűen csatlakozott azokhoz, akik a székely írást a héberrel való rokonság bizonyítékául használták, hanem jócskán túl is lépett rajtuk. Bél szerint a magyar az őshéber közvetlen leszármazottja, a hun-szkíta írást pedig Fenisius, Jáfet unokája találta föl, s az ő neve – hiába követelték maguknak Európa más népei is – legkönnyebben a magyarból vezethető le, Fényes-t jelent.

Bél Mátyás munkája és az általa közölt, végső soron szintén Telegdire visszamenő ábécé nyomán elsősorban tudós papok, piarista és jezsuita szerzetesek figyelmét keltette föl a székelyek írása. Bél tanítványa, Cornides Dániel kisebb értekezést írt a „hun-szkíta” írásról, s hagyatékában több levél is fennmaradt, melyet kortársaihoz intézett a székely írás valódiságát bizonygatva. Végre rábukkantak az első felíratra is: a szöveget a csíkszentmihályi templomban másolták le, Kunics Ferenc jezsuita tanár adott hírt róla először, és a piarista Dezsericzky József Ince adta ki, de a felirat eredetije elveszett. A székely írás Dezsericzkynél is az ősiség és a hun rokonság bizonyítéka: szerinte a magyar királyok Jáfetre visszavezethető rendjét a székelyeknél megmaradt ősi írással jegyezték le az egykori magyarok, de a hunok is használták, maga a fejedelem is élt vele. A székely írás emlékeinek számbavételét ekkortájt többen is tervezték: Cornidesen kívül például a piarista Hájos István Gáspár, és könyvet készült írni a székelyek írásáról Bod Péter is – az anyaggyűjtést meg is kezdte.

A tudós munkálkodás mellett sok apró följegyzés jellemzi a székely írás 18. századi történetét, továbbra is az írás különlegessége és ritkasága miatt. Használták titkosírásként: Zakariás János jezsuita misszionárius Peruból írta meg így rendtársának, hogyan kegyetlenkednek a spanyolok az indiánokkal; egy brassói magyar evangélikus pap az eklézsia könyvébe jegyezte be vele a névtelenséget kérő adományozó nevét. Más alkalmakkor az írás különlegessége kapott hangsúlyt, például mikor névnapra köszöntőt írtak vele.

Cornidesnek viszont nem véletlenül kellett annyit hadakoznia a kételkedőkkel: a század második felében föllelt és kiadott történeti források, az izmosodó forráskritika, az összehasonlító történeti nyelvészet kialakulása a következő századra lassacskán kidöntötte a székely írást támogató, korábban robusztus pilléreket, már csak azért is, mert igazi, megnézhető székelyföldi emlék továbbra sem volt: arra egészen 1864-ig várni kellett, Orbán Balázs akkor közölte az Énlaki felirat képét. Igaz, a héber nyelvrokonságban, s különösen a hun származásban még a 19. század elején is sokan hittek, az őstörténeti érdeklődés azonban egy időre némiképpen hanyagolta Attilát, és inkább Árpád felé fordult, a héber nyelvrokonságot pedig már nem lehetett komolyan venni.

Talán ezzel magyarázható, hogy a székely írás iránti tudományos érdeklődés a 19. század elejére jócskán lanyhult, és a székely írás a frissen formálódó magyar nemzeti identitásnak sem vált részévé. Hiába kapcsolódott szorosan a hunhagyományhoz, az idejétmúlt héber rokonítással való bensőséges kapcsolata rombolta a hitelét. Így aztán, a tudományos szemlélet gyökeres megváltozása miatt paradox módon éppen azok munkái tették gyanússá, akik a leglelkesebben védelmezték. Emlegetése a nyelvtanokból Bod Péter Athénását követve átkerült az irodalom történetébe, illetve a művelődéstörténetbe – hol inkább, hol kevésbé összegubancolódva romantikus történeti álmokkal. A székely írásról szóló addig fölhalmozott anyagot – már az Énlaki felirat ismeretében – végül Szabó Károly rostálta meg 1866-ban.

De ez már a székely írás modern kutatásának története – és egyben a székely írás modern használatának nyitánya.

SÁNDOR Klára